

Boekbespreking: 'Heilig en Profaan II'

Laatmiddeleeuwse religieuze en profane insignes

De Sildkoerier
Jrg 6, nr 2, dec 1998

Linksonder:

Fragment van de H. Adrianus, Geraardsbergen, vindplaats Nieuwlande ('Heilig en Profaan', 1993; cat.nr.: 6)

Linksboven:

Fragment van de H. Adrianus, Geraardsbergen, vindplaats Nieuwlande ('Heilig en Profaan', 1993; cat.nr.: 7)

Rechts:

Compleet exemplaar van de H. Adrianus, vindplaats Veere ('Heilig en Profaan II', 2000; voorlopig cat.nr.: 1037)

Onder de titel 'Heilig en Profaan II' worden een tentoonstelling en een boek voorbereid over laatmiddeleeuwse religieuze en profane insignes. Dit project is in oktober 1995 van start gegaan. Aanleiding zijn spectaculaire ontdekkingen en de daarmee samenhangende cultuur van de late middeleeuwen: kleine, in lood-tin legering gegoten religieuze en profane draagtekens die dankzij de opkomst van de metaaldetector de laatste jaren regelmatig tevoorschijn komen. Deze draagtekens, die in grote aantallen vervaardigd en gedragen zijn, geven een nieuw inzicht in de laatmiddeleeuwse beeldcultuur en mentaliteit.

Eind 1993 verscheen de publicatie 'Heilig en Profaan' waarin 1036 van deze insignes uit de verzameling H.J.E. van Beuningen zijn afgebeeld en beschreven. Gelijktijdig werd in het Museum Boijmans Van Beuningen een selectie uit die verzameling tentoongesteld.

Bij de voorbereiding van 'Heilig en Profaan' in 1993 stond al vast dat het in dat boek gegeven overzicht onvolledig zou zijn omdat het uitgangspunt -de collectie van één particuliere verzamelaar- nu eenmaal de beperking van die collectie inhoudt. Nadat was gebleken dat -mede door de gewekte belangstelling- er grote bereidheid bestond bij wetenschappelijke instellingen, archeologische diensten, musea en particuliere verzamelaars, waaronder veel metaaldetectorzoekers, om mee te werken aan het

'Heilig en Profaan II'

samenstellen van een tweede breder opgezet deel van 'Heilig en Profaan', werd besloten aan een vervolg te gaan werken. In het jaar 2000 zal het tweede deel van 'Heilig en Profaan' verschijnen als aanvulling op het eerste deel. De beide delen zullen tezamen een complementair naslagwerk vormen. In het Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam zal dan weer een tentoonstelling worden georganiseerd, waarbij wordt uitgegaan de nieuwe ontdekkingen en van een representatieve selectie religieuze en profane insignes. Evenals in 1993 zal deze tentoonstelling worden samengesteld door Alexandra van Dongen, conservator Pre-industriële Gebruiksvoorwerpen en Dory Kicken, coördinator van het project 'Heilig en Profaan II'.

In 1995 ging een eerste oproep uit naar de vele mogelijke betrokkenen en dat resulteerde in een verheugende positieve reactie van welhaast alle aangeschreven musea, archeologische instellingen en particulieren. Uit een zeer groot aantal insignes dat is aangemeld zijn inmiddels meer dan duizend nieuwe typen religieuze en profane insignes gedocumenteerd, gefotografeerd en geselecteerd voor opname in het tweede deel van 'Heilig en Profaan'. Het betreft hier vaak tot nu toe totaal onbekende typen. Als selectie criterium is gehanteerd dat alleen insignes in aanmerking komen die als bodemvondsten uit de Nederlanden afkomstig zijn en die gedateerd kunnen worden voor 1530. Van dit archeologisch materiaal wordt in principe alles opgenomen dat op een of andere manier een aanvulling vormt op het overzicht dat 'Heilig en Profaan I' biedt.

Waar in het eerste deel van 'Heilig en Profaan' een aantal incomplete insignes maar ook onjuiste of onvolledige interpretaties werden opgenomen, zullen deze nu worden aangevuld of gerectificeerd. Eveneens worden nu ampullen opgenomen, ook wanneer deze niet kunnen worden toegeschreven aan een bekende bedevaartplaats. Daarnaast komen ook sier- en gespbroches -in strikte zin misschien geen insignes- weer uitvoerig aan de orde. De verbluffende vormenrijkdom van deze speldjes draagt zodanig bij aan nieuwe inzichten in de laat middeleeuwse leefcultuur, dat complementeren van het eerder gegeven beeld gewenst wordt geacht. Voor wat betreft het

laatmiddeleeuwse kinderspeelgoed -dat ook regelmatig gevonden wordt- verwijzen wij naar de binnenkort te verschijnen publicatie van Annemarieke Willemsen. Hierin wordt ook aandacht besteed aan deze loodtinnen miniatuurtjes (Willemsen, A., *Kinder delijt. Middeleeuws speelgoed in de Nederlanden*, Nijmegen University Press, 1998).

Toen wij in 1995 met ons werk begonnen gingen we uit van een schatting van ongeveer 500 nieuwe insignes, ons inziens een verantwoord aantal om de uitgave van een nieuwe publicatie te rechtvaardigen. Onze verwachtingen zijn verre overtroffen met nu al meer dan 1000 nieuwe insignes die in aanmerking komen. Het betreft hier onder andere vondsten uit Amsterdam, 's-Hertogenbosch, Veere en Sluis alsmede zeer recente belangrijke insigne-vondsten die tijdens archeologisch onderzoek op het Statenplein in Dordrecht zijn gedaan. Het is verheugend dat bij dit nauwgezette archeologisch onderzoek nadrukkelijk aandacht is besteed aan het voorkomen van kleine metaalvoorwerpen, waaronder veel insignes. Een groot aantal daarvan representeert nieuwe vormen en typen. Een selectie van dit Dordtse materiaal wordt deze zomer tentoongesteld in een expositieruimte naast de plaats waar de opgravingen worden voortgezet.

De grote toevloed van zoveel nieuw materiaal stelt ons nu wel voor een dilemma. Deel II van 'Heilig en Profaan' kan onmogelijk al het nog te verwachten materiaal bevatten. Wij moeten een limiet stellen en hebben besloten om 31 december 1998 aan te houden als einddatum voor de aanmelding van insignes bestemd voor de publicatie -in het jaar 2000- van 'Heilig en Profaan II'.

Ook na 31 december 1998 zullen verdere insigne-vondsten worden gedaan. Nederland neemt nu eenmaal een uitzonderlijke plaats in wat betreft dit laatmiddeleeuwse materiaal. Het bewaard blijven en het veelvuldig tevoorschijn komen van kleine metaalvondsten bij grondwerkzaamheden is het gevolg van de gunstige conserverende werking van onze op vele plaatsen stabiele vochtige bodemgesteldheid.

'Heilig en Profaan II'

De Stichting Middeleeuwse Religieuze en Profane Insignes, thans gevestigd Brink 5 - 3945 BE Cothen, ziet het als haar taak zich ook verder te blijven inzetten voor documentatie en wetenschappelijk onderzoek naar dit interessante materiaal. Over enkele jaren, zodra voldoende nieuw materiaal beschikbaar is, zal ongetwijfeld de publicatie van het derde deel in de serie 'Heilig en Profaan' worden aangekondigd. Het is onze overtuiging dat daar in binnen- en buitenland met grote belangstelling naar zal worden uitgezien.

Uw verdere steun is niet alleen nog voor deel II nodig, maar zeker ook onmisbaar voor het verdere onderzoek en wij vragen u dan ook door te gaan met het aanmelden van nieuwe vondsten, waarvoor bij voorbaat onze dank.

Met vriendelijke groet,

H.J.E. van Beuningen
A.M. Koldewij
T.A.M. Kicken

Rotterdam, september 1998